

УЧАСНИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ЖЕРТВИ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ПОСЯГАНЬ У КОНТЕКСТІ ЗАПОБІГАННЯ (ПРОТИДІЇ) СКОЄННЮ ЩОДО НИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

ГУЗЕЛА Михайло Васильович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2254-6990>

DOI 10.32782/EP.2023.1.19

У статті в контексті дослідження окремих кримінологічних, а також правових аспектів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо учасників кримінального провадження досліджуються питання законодавчої регламентації правового статусу учасників кримінального процесу як потенційних жертв суспільно небезпечних посягань як у процесі їхньої безпосередньої участі в кримінальному провадженні, так і після завершення такої участі у статусі того чи іншого учасника кримінального провадження. Законодавець у цілому регламентує окремі засоби для запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо учасників кримінального провадження, зокрема: учасників, котрі охоплюються поняттям «суд», учасники кримінального судочинства з боку обвинувачення, учасники кримінального судочинства з боку захисту, потерпілий, а також інші учасники кримінального провадження. Зокрема, зазначені учасники кримінального провадження підлягають державному захисту на підставі спеціальних окремих нормативно-правових актів, зокрема, Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Положення зазначених законів певною мірою продубльовані в чинному КПК України. Але цього явно недостатньо. Реалізована в Україні реформа кримінального та кримінального процесуального зако-

нодавства покликана забезпечити надійну основу для забезпечення охорони всіх учасників кримінального провадження від суспільно-небезпечних посягань, забезпечити реальну законодавчу регламентацію реалізації їхніх прав та законних інтересів в умовах функціонування правової держави соціального типу.

Констатовано, що в процесі досягнення мети і виконання завдань кримінального провадження суд (суддя, присяжний, слідчий суддя), прокурор (як процесуальний керівник чи публічний обвинувач), слідчий, дізнавач, а також адвокати, потерпілі, свідки, експерти, перекладачі та ін. учасники кримінального провадження завжди знаходяться під загрозою стати жертвою кримінальних правопорушень. Більше того, оскільки вищезазначені учасники кримінального провадження можуть реалізовувати в кримінальному процесі тільки частину своїх процесуальних прав (залежно від їхнього процесуального статусу), їхні права і законні інтереси потребують додаткової охорони та гарантій з боку держави.

Ключові слова: учасники кримінального провадження, жертви суспільно небезпечного посягання, кримінальні правопорушення, запобігання (протидія) вчиненню кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу

Надзвичайно складні часи та нові виклики, котрі переживає сьогодні наша держава у зв'язку з російською агресією та

оголошенням воєнного стану, істотно пригальмували позитивне і поступове реформування судової та правоохоронної систем, внесли свої корективи в реформування законодавства, що, своєю чергою, знизило ефективність діяльності кримінально-правових механізмів реалізації охорони та гарантування безпеки громадян, зокрема, тих, котрі залучаються до сфери кримінального провадження або на котрих покладається обов'язок ведення кримінального провадження. Незважаючи на регламентовані в цілому окремі засоби для запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо учасників кримінального провадження, зокрема, передбачені в спеціальних окремих нормативно-правових актах: Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», усе ж механізм реалізації зазначених засобів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень проти учасників кримінального провадження діє, м'яко кажучи, не повною мірою. Ї також певні проблеми у визначенні статусу окремих учасників кримінального провадження. Тому дослідження статусу учасників кримінального процесу як потенційних жертв суспільно небезпечних посягань як у процесі їхньої безпосередньої участі в кримінальному провадженні, так і після завершення такої участі у статусі того чи іншого учасника кримінального провадження в контексті запобігання (протидії) вчиненню щодо них кримінальних правопорушень є важливим як з теоретичного, так і з практичного і прикладного боків.

Слід зазначити, що проблему охорони та захисту учасників, які залучаються до сфери кримінального процесу, в кримінологічному, в кримінально-правовому чи в кримінальному процесуальному вимірах більшою чи меншою мірою піддавали своїм дослідженням у різні часи О. Бандурка, С. Білоцерківський, М. Валєєв, О. Закалюк, В. Звірбуль, С. Іванов, Н. Кузнецова, О. Литвинов, С.Лихова, А.Чередник та багато інших вітчизняних вчених у галузі кримінального права та кримінології,

а також кримінального процесу. Дійсно, наукове дослідження проблеми охорони учасників, які залучаються до сфери кримінального процесу є надзвичайно важливим як у методологічному плані, так і в плані кримінологічного та кримінально-правового вирішення. Однак, багато питань із зазначеної проблематики є недостатньо розробленими, а тому вони потребують детального переосмислення саме сьогодні в контексті реформ системи судочинства та правоохоронної системи, а також істотних змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства, які вносяться до законодавства України в умовах воєнного стану.

У змагальному кримінальному процесі «змагаються» державний (публічний) обвинувач (прокурор) та обвинувачений (ймовірний суб'єкт кримінального правопорушення). Особа ж потерпілого залишалася так би мовити на периферії суспільного інтересу кримінальних проваджень, будучи однією з найменш захищених у кримінальному процесі. Держава ж в особі суду та органів досудового розслідування розглядає потерпілого від злочину лише як фігуранта кримінального провадження [1, с. 5]. Водночас, потерпілий фактично виступає повноцінним носієм доказової інформації, а тому фактично допомагає вирішити завдання кримінального провадження. У той час, коли суспільство цілком справедливо підіймає питання про забезпечення прав підозрюваних (обвинувачених), дещо в тіні залишається проблема охорони та захисту державою прав та законних інтересів жертв кримінальних правопорушень [2, с. 315-323; 3, С. 210-216], особливо у випадках, коли особа стала жертвою кримінального правопорушення внаслідок своєї участі у кримінальному провадженні. Вочевидь, найчастішою з формальної точки зору є ситуація, коли такий потерпілий переповнюється зневірою до правосуддя і мовчки терпить несправедливість, однак можливим є пошук інших (часом і не зовсім законних) способів захисту своїх прав. Такий стан речей є контрпродуктивним з точки зору позиціонування України як правової демократичної держави.

Останнім часом побутує наукова позиція, що судові органи не можуть самостійно здійснювати весь спектр процесуальної діяльності, необхідний для досягнення мети і завдань правосуддя в кримінальних провадженнях. Для належної реалізації кримінального судочинства необхідним є залучення до кримінального провадження представників як державних, так і недержавних органів, зокрема, відповідно представників правоохоронних органів, адвокатури, а також осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу та беруть участь у конкретному кримінальному провадженні в процесі здійснення правосуддя (свідки, експерти, перекладачі тощо) [3 с. 92]. Так, з позиції М.В. Шепітька поняття «правосуддя» слід розуміти у його «широкому» тлумаченні [4, с. 21]. Учений стверджує, що зазначене поняття в чинному кримінальному процесуальному законодавстві повинно охоплювати не лише діяльність суду з розгляду та вирішення кримінальних проваджень, а й діяльність осіб, які є представниками органів досудового слідства, дізнання, вважаємо, що й адвокатури, що зумовлене специфічними завданнями, які стоять перед ними на шляху реалізації завдань кримінального провадження. Суд (суддя, присяжний, слідчий суддя), прокурор, слідчий, дізнавач об'єднані у своїй діяльності метою виконання завдань кримінального провадження.

З наукової позиції О.І. Заліска правосуддя (у т.ч. у сфері кримінального провадження) є специфічною діяльністю суду зі здійснення відповідного провадження, а також функціонування інших органів і осіб, які сприяють діяльності суду із здійснення правосуддя (органи дізнання, досудового слідства, прокуратури, захисники, потерпілі, свідки, експерти, перекладачі тощо), метою якої є виконання завдань кримінального провадження [5, с. 21]. С.А. Денисов вказує, що суб'єктами правосуддя, зокрема в кримінальних провадженнях, є система державних органів і службових осіб. Кожен з цих суб'єктів має свій правовий процесуальний статус і виконує передбачені законом функції [6, с. 32]. Правосуддя досягається лише об'єднаними, су-

місними, добре організованими, упорядкованими та енергійними зусиллями багатьох суб'єктів. Тобто суб'єктами кримінального провадження є не лише суд, а й інші представники як державних, так і недержавних органів, а також фізичні особи, залучені до сфери процесу особи – учасники кримінального провадження. Однак, суд, при цьому, займає особливе і вирішальне місце в єдиній ієрархії суб'єктів здійснення правосуддя [7, с. 756].

Таким чином, можна констатувати, що в процесі досягнення мети і виконання завдань кримінального провадження суд (суддя, присяжний, слідчий суддя), прокурор (як процесуальний керівник чи публічний обвинувач), слідчий, дізнавач, а також адвокати, потерпілі, свідки, експерти, перекладачі, та ін. учасники кримінального провадження завжди знаходяться під загрозою стати жертвою кримінальних правопорушень. Більше того, виходячи з наукової позиції Г.П.Лозовицької [8, с. 9] оскільки всі вищезазначені учасники кримінального провадження, можуть реалізовувати в кримінальному процесі тільки частину своїх процесуальних прав (залежно від їхнього процесуального статусу), їхні права і законні інтереси потребують захисту і гарантій з боку держави.

Слід зазначити, що з початком російської агресії проти України намітились до зростання певні негативні тенденції в кримінальних провадженнях, коли учасники зазначених проваджень дедалі частіше ставляться під загрозу стати або ж стають жертвами кримінальних правопорушень, пов'язаних з суспільно небезпечними посяганнями, насамперед, їх на життя, здоров'я, майно тощо. Такі негативні тенденції, насамперед, пов'язані з тим фактом, що в силу певної чітко визначеної Кримінальним процесуальним кодексом України специфічної ролі для учасників кримінальних проваджень, а також наділення їх специфічними процесуальними правами та покладення на них важливих процесуальних обов'язків учасники кримінального провадження наражаються на великий ризик скоєння щодо них окремих кримінальних правопорушень, і, в силу об'єктивних

причин, вони не завжди самостійно можуть чинити належну протидію таким посяганням. З огляду на це чи ненайважливішим постає питання вирішення проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти учасників кримінального судочинства, зокрема, через проведення дослідження зазначених осіб як жертв суспільно небезпечних посягань.

Вважаємо, що однією з підвалин на шляху розв'язання висунутої проблеми є необхідність констатації: кого ж слід розуміти під учасниками кримінального провадження як фізичних осіб, права, свободи та законні інтереси якої можуть зазнати суспільно небезпечних посягань. Слід зазначити, що категорія «учасники кримінального судочинства» підпадає під сферу вивчення кримінальної процесуальної науки, яка регламентує розуміння не лише процесуальних статусів учасників кримінального провадження, але й засад кримінального судочинства, засад окремих стадій кримінального процесу, положень кримінального процесуального законодавства, які регулюють діяльність суб'єктів, що беруть участь у кримінальному провадженні[23].

Для кримінологічної науки дослідження учасників кримінального провадження як потенційних жертв кримінальних правопорушень є важливим, насамперед: - для розуміння їх ролі в механізмі злочинної поведінки суб'єктів кримінальних правопорушень; - для виявлення причин суспільно небезпечних посягань, а також умов, котрі сприяли вчиненню кримінальних правопорушень; - з метою розробки ефективних заходів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням щодо них. З огляду на це учасники кримінального провадження у цьому дослідженні розглядаються як особи, які так би мовити наділені підвищеною вразливістю щодо певних видів суспільно небезпечних посягань.

Як уже було наголошено, поняття учасників кримінального провадження регламентовано кримінальним процесуальним законодавством. Тому вважаємо за необхідне, виводячи кримінологічний аспект дефініції «учасники кримінального провадження», звернутися до деяких положень

кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу. Слід зазначити, що на підставі аналізу спеціальних джерел з зазначеної проблематики можна констатувати, що серед учених-процесуалістів проблема розуміння учасників кримінального провадження є дискусійною. При цьому дискусії серед учених у галузі кримінального процесу з приводу цього питання виникали ще задовго до ухвалення КПК України 2012 року, оскільки в науковому середовищі були присутні різні підходи до термінології визначення осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. У цьому випадку, досліджуючи сутність та процесуально-правову природу учасників кримінального провадження, вчені-процесуалісти оперують різними поняттями та термінами, зокрема: «особа, що бере участь у кримінальному судочинстві», «суб'єкт кримінального процесу», «учасник кримінального процесу», «учасник кримінального провадження», «суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності» тощо.

Так, М.С. Строгович повністю ототожнював суб'єктів процесуальної діяльності з учасниками кримінального процесу[9, с.203]. Водночас автори ще радянського підручника «Советский уголовный процесс» за редакцією Д.С.Карєва, виданого ще в 1961 році, навпаки, трактували поняття «учасник кримінального процесу» надто вузько, вважаючи такими лише підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, представників, захисника[10, с. 112]. Проф. Грошевий Ю.М. притримувався позиції, що учасники кримінального процесу та органи, які ведуть кримінальний процес охоплюються загальним поняттям «Суб'єкти кримінального процесу» [11, с.80-85].

Інші ж вітчизняні вчені в галузі кримінального процесу (Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П.) вважають, що в законі поряд із поняттям «учасники кримінального процесу» слід використовувати широке поняття, яке б охоплювало всіх учасників кримінального провадження, - «суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності» [12, с. 66-67]. З позиції проф.Ортинсько-

го В.А., проф.Гуміна О.М., проф.Канціра В.С., доц.Гузели М.В., виходячи з норм чинного КПК України слід притримуватися дефініції «Учасники (сторони) кримінального провадження», до яких відносяться всі суб'єкти кримінального процесу[13, с. 66-67]. Так само, з позиції проф. Лобойка Л.М., до числа учасників кримінального процесу належить відносити не лише суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, а й усіх інших осіб, які фактично залучені до процесуальної діяльності[14, с. 100-101].

Після прийняття КПК України у 2012 році гострота дискусій з цієї проблеми посилилася через те, що в кримінальному процесуальному законодавстві з'явилися деякі суперечливі положення та норми. Так, відповідно до п. 25 ст. 3 КПК України учасники кримінального провадження – це сторони кримінального провадження та перелік інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. У той же час, глава 3 КПК України носить назву «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження», яка до учасників кримінального провадження, очевидно відносить всіх зазначених у назві глави суб'єктів, хоча в числі інших учасників кримінального провадження вказано далеко не всіх суб'єктів, які беруть участь у кримінальному провадженні. У цьому випадку не зовсім зрозуміло, ким же є особи, які беруть участь у кримінальному провадженні, діяльність яких у кримінальному процесі регулюється іншими, які не входять у главу 3 КПК України, нормами та які не наведені або ж, м'яко кажучи, не зовсім чітко наведені в переліку п.25 ст.3 КПК України, зокрема, мова йде про слідчого суддю, суддю, присяжного, педагога, психолога, співробітника оперативного підрозділу, особу, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого тощо.

Таким чином слід констатувати, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України чітко не визначає поняття і не подає класифікацію учасників кримінального провадження, тому їх називають по-різному, зокрема: 1) особи, які беруть

участь у процесуальній дії - статті 104, 107 КПК; 2) учасники кримінального провадження - статті 27, 113, 237 КПК та ін.; 3) учасники судового провадження - статті 34, 107, 317, 347 КПК та ін.; 4) сторони кримінального провадження - статті 22, 26, 68, 69, 71 КПК та ін.; 5) фізичні особи 36, 39 КПК [15].

Виходячи з положень КПК України незрозумілими і двоякими у кримінально-процесуальній доктрині склалися неоднозначні уявлення і твердження про законність віднесення до числа учасників кримінального провадження слідчого судді, судді, присяжного, співробітника оперативного підрозділу. У зв'язку з цим дефініція «Учасники кримінального провадження» потребує негайного впорядкування і уточнення через вичення змін та доповнень на законодавчому рівні, враховуючи існуючу нагальну необхідність запобігання вчиненню кримінальних правопорушень щодо всіх без винятку учасників кримінального провадження. Тому можливо слід підтримати позицію, що поняття «учасники кримінального провадження» є значно ширше за поняття: - «суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності» [16, с. 46], так само як і за поняття - «учасники судового провадження», - «сторони кримінального провадження», - «особи, які беруть участь у процесуальній дії», а тому охоплює всіх без винятку осіб, залучених до сфери кримінальної процесуальної діяльності. У юридичній літературі остання думка обґрунтовується тим, що «у кримінальному процесі є ціла низка суб'єктів, чий статус не отримав автономного процесуального врегулювання. Однак, відсутність норм, спеціально присвячених статусу таких учасників, аж ніяк не применшує їхньої ролі в кримінальному провадженні. Такий обраний законодавцем метод правового регулювання не завжди є виправданим, оскільки не визначає точний перелік учасників кримінального провадження[17, с. 311].

Такого роду об'єднання всіх учасників кримінального провадження в одній дефініції, як видається, значно спростило б наукові уявлення та припинило б наукові дискусії про поняття та класифікацію по-

садових осіб та громадян, які залучаються до сфери кримінального процесу, при цьому, повністю усунувши проблему термінологічного означення осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. При цьому слід на законодавчому рівні закріпити положення про те, що всі посадові особи і громадяни, які беруть участь у кримінальному процесі, вважаються учасниками кримінального провадження. Як видається, слушною є дефініція: «учасники кримінального провадження – це особи, наділені відповідно до норм КПК України та у встановленому КПК України порядку правами та обов'язками, які виконують відповідно до їх процесуального статусу функції з метою реалізації завдань кримінального судочинства».

Зрозуміло, що не має сенсу більше заглиблюватися в дискусію з приводу визначення дефініцій учасників кримінального судочинства з погляду кримінальної процесуальної науки, оскільки це стосується зовсім іншого предмета дослідження. На наш погляд, з метою розроблення низки заходів, спрямованих на запобігання кримінальним правопорушенням, котрі скоюються стосовно учасників кримінального провадження, необхідно визначити, кого ж слід розуміти під учасниками кримінального провадження в кримінологічному значенні потенційної жертви кримінального правопорушення.

Зразу ж слід наголосити, що сучасні дослідження зазначеної проблематики присвячені, переважно, заходам, пов'язаним забезпеченню безпеки учасників кримінального провадження, зокрема: учасники, котрі охоплюються поняттям «суд», учасники кримінального судочинства з боку обвинувачення, учасники кримінального судочинства з боку захисту, потерпілий, а також інші учасники кримінального провадження. Більше того, зазначені учасники кримінального провадження підлягають державному захисту на підставі спеціальних окремих нормативно-правових актів, зокрема, Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [18] та Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь

у кримінальному судочинстві» [19], хоч їх положення певною мірою продубльовані в чинному КПК України.

За загальним розумінням, яке здебільшого зустрічається в кримінологічній літературі[20], до числа учасників кримінального провадження відносять осіб, перерахованих лише Розділі 1 у Главі 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» КПК України. При цьому, КПК України включає до числа учасників кримінального провадження суб'єктів, зазначених у Главі 3, а норми кримінального законодавства, поміщені у розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» КК України передбачають можливість кримінально-правового захисту прав, свобод та законних інтересів зазначених осіб.

Безперечно, кожен із перелічених у главі 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» КПК України суб'єктів кримінального процесу більшою чи меншою мірою піддається (або ж може піддаватися) певним суспільно небезпечним впливам зі сторони зацікавлених осіб. Тому ці суб'єкти, як зазначає Я.Г. Іщук, мають підвищений ступінь віктимності, зумовлений багатовекторними факторами, у тому числі певною роллю, яку виконує особа в кримінальному провадженні [21, с 30].- Однак, все ж таки видається, що підвищений ступінь віктимності учасників кримінального провадження обумовлений насамперед чином сукупністю процесуальних прав та обов'язків, які надають їм відповідного статусу. Причому, як слушно вважає О.А. Зеленіна, кримінальний процесуальний статус охоплює як загальні для всіх учасників кримінальних проваджень процесуальні права та обов'язки, так і права та (чи) обов'язки, специфічні для конкретного учасника кримінального провадження[22, с. 138].

Водночас, чи не найважливішим віктимогенним фактором, який зумовлює можливість скоєння кримінального правопорушення щодо учасника кримінального провадження, є наділення такого учасника кримінального провадження відповідними процесуальними правами та (або) покла-

дання на нього процесуальних обов'язків. Тому, безумовно, можна констатувати, що учасники кримінального провадження в силу свого процесуального статусу (а також - в силу свого специфічного соціального статусу) можуть стати жертвами кримінальних правопорушень проти них, оскільки вони належать до особливо вразливої групи населення. При цьому в якості об'єктів суспільно небезпечних посягань проти учасників кримінального провадження у цьому можуть бути різноманітні їх права, свободи та законні інтереси, які виходять за межі об'єктів кримінальних правопорушень проти правосуддя, зокрема: життя, здоров'я, тілесна недоторканність, особиста свобода, честь та гідність тощо.

Виходячи з аналізу положень чинного КПК України всі учасники кримінального провадження класифікуються на такі групи: 1) особи, зазначені в ст.3 п.п. 2, 18, 23, а також у пар.1 глави 3 КПК України, котрі входять до складу суду; 2) учасники кримінального провадження, які охоплюються поняттям «Сторони кримінального провадження» та визначені зі сторони обвинувачення в п.п. 4-1, 7-1, 8, 9, 17, 19 та зі сторони захисту в п.п. 19 ст.3 КПК України, процесуальний статус яких регламентований пар. 2, 3 глави 3 КПК України; 3) потерпілий у кримінальному провадженні, який відповідно до чинного КПК України охоплюється стороною обвинувачення тільки у визначених КПК України випадках (підтримання приватного обвинувачення), а у всіх інших випадках потерпілий не входить до числа сторін провадження і його процесуальний статус регламентований пар. 4 глави 3 КПК України¹; 4) інші всі без винятку учасники кримінального провадження, які хоч і не є носіями функцій, характерних для перших трьох груп учасників кримінального

провадження, але залучені як учасники до сфери кримінального провадження з метою забезпечення і сприяння у виконанні завдань кримінального провадження. Слід констатувати, що інший статус регламентований як пар. 5 глави 3 КПК України, так і іншими нормами КПК України та інших законів України.

Висновки

Виходячи з власної позиції та на основі аналізу статусу суб'єктів кримінального процесу, які регламентовані в ст.3 КПК України та у параграфах глави 3 КПК України, вважаємо, що їх можна розподілити на умовні чотири групи учасників кримінального провадження. При цьому, до перших трьох груп слід віднести учасників кримінального провадження, котрі реалізують у кримінальному провадженні відповідно три основні процесуальні функції кримінального судочинства (правосуддя, обвинувачення, захист) у силу наданих їм повноважень з боку держави або ж у силу вступу в кримінальне провадження для виконання своїх професійних повноважень або ж переслідування власного чи представляваного інтересу. До четвертої ж групи учасників кримінального провадження слід віднести інших учасників кримінального провадження, перелік яких регламентовано в пар. 5 глави 3 КПК України і котрі не ввійшли до другої і третьої груп. Зокрема, до першої групи учасників кримінального провадження, на яких покладається реалізація функції правосуддя, безсумнівно, входять судді, слідчі судді, а також присяжні (до цієї групи також, вважаємо, окремо слід віднести головууючого, голову суду, помічника судді). Другу групу учасників кримінального провадження складають суб'єкти кримінального процесу, які прямо чи опосередковано реалізують функцію обвинувачення в кримінальному провадженні, зокрема, прокурор (процесуальний керівник досудового розслідування, публічний обвинувач, керівник органу прокуратури), керівник органу досудового розслідування, слідчий, керівник органу дізнання, дізнавач, працівник оперативно-технічного підрозділу НАБУ,

¹ Вважаємо за необхідне висловити позицію про те, що давно назріла необхідність доповнити п.19 ст.3 КПК України новим учасником зі сторони обвинувачення «Приватний обвинувач», а пар.2 глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» новою статтею 36-1 «Приватний обвинувач».

працівник оперативного підрозділу, потерпілий (як приватний обвинувач)², законний представник потерпілого (як приватного обвинувача) цивільний позивач, законний представник цивільного позивача, представники потерпілого (як приватного обвинувача), та цивільного позивача, заявник, викривач). Третю групу учасників кримінального провадження складають суб'єкти кримінального процесу, які прямо чи опосередковано реалізують функцію захисту в кримінальному провадженні, зокрема, підозрюваний, обвинувачений, захисник, законні представники підозрюваного та обвинуваченого, цивільний відповідач, представник цивільного відповідача, особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), а також заставодавець та поручитель. До четвертої групи слід віднести інших учасників кримінального провадження, які залучаються до сфери кримінального процесу задля виконання допоміжних функцій, сприяння у реалізації основних процесуальних функцій та у виконанні завдань кримінального провадження. До таких учасників кримінального провадження слід віднести, зокрема, свідка, захисника свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, понятого, представника персоналу органу пробачії, секретаря судового провадження, судового розпорядника.

Окремо вважаємо за необхідне висловити власну позицію щодо потерпілого, його представника, його законного представника як учасників кримінального провадження, оскільки він не ввійшов до жодної із вищенаведених груп (якщо бути

точним, ввійшов до другої групи тільки частково). Виходячи зі змісту статті 55 КК України потерпілий (його представник, його законний представник) у силу закону виконує так би мовити, двояку роль. Зокрема, з одного боку, ні він, ні його представник, ні його законний представник не відносяться ані до жодної зі сторін кримінального провадження, ані до інших учасників кримінального провадження. Саме тому статті 55-59 КПК України розміщені в главі 3 КПК України в окремому параграфі. Однак, потерпілий (його представник, його законний представник) реалізують функцію обвинувачення у випадку підтримання ним приватного обвинувачення в кримінальному провадженні, або ж якщо він висловив бажання підтримувати обвинувачення при відмові прокурора від публічного обвинувачення. Тому в зазначених випадках його слід однозначно відносити до сторони обвинувачення, а в інших випадках у кримінальному провадженні в силу положень КПК і, виходячи з позиції законодавця, потерпілий займає окреме так би мовити, одноосібне положення. Тому ми займаємо позицію, що, виходячи навіть з дефініції «Потерпілий», зазначений учасник кримінального провадження має власний інтерес в кримінальному процесі, який полягає в зацікавленості, щоб заподіяну йому шкоду від скоєного кримінального правопорушення відшкодував підозрюваний, обвинувачений або особа, які в силу закону зобов'язані відшкодувати шкоду від кримінального правопорушення підозрюваного, обвинуваченого, тобто цивільний відповідач в кримінальному провадженні. Більше того, потерпілий, його представник, його законний представник, будучи ініціаторами укладення угоди про примирення, також виступають на стороні обвинувачення. Тому, як видається, потерпілий, його представник та його законний представник так чи інакше є учасниками кримінального провадження, які в конкретному кримінальному провадженні виступають на стороні обвинувачення, а тому норми КПК, які регламентують їх процесуальний статус, могли б бути розміщені у відповідному параграфі глави

² Вважаємо за необхідне висловити позицію про те, що давно назріла необхідність доповнити п.19 ст.3 КПК України новим учасником зі сторони обвинувачення «Приватний обвинувач», а пар.2 глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» новою статтею 36-1 «Приватний обвинувач».

З КПК України (у такому випадку, як уже наголошувалося раніше, знімається й питання про раніше запропоновану необхідність доповнення п.19 ст.3 КПК України новим учасником зі сторони обвинувачення «Приватний обвинувач», а пар.2 глави 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» новою статтею 36-1 «Приватний обвинувач»). Аналогічної позиції ми притримуємось стосовно віднесення таких учасників кримінального провадження як цивільний відповідач, представник цивільного відповідача, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також особи, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію) до сторони захисту в кримінальному провадженні. Такі законодачі закріплення, безсумнівно, розширяють можливості кримінально-правової охорони прав учасників кримінального провадження як потенційних жертв суспільно небезпечних посягань у контексті запобігання (протидії) вчиненню щодо них кримінальних правопорушень.

Література

1. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / Колектив авторів. За заг.ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова. – Х., 2008. – 364 с.

2. Гузела М.В. Деякі питання захисту свідків і потерпілих за за законодавством України та зарубіжних держав// Вісник Львівського Університету ім.І.Франка (серія юридична). Вип 42. Львів, 2006. - С.315-323; Несімко О. Д. Гузела М. В. Суть поняття декларування щодо прав людини у кримінальному провадженні // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія «Юридичні науки». – 2020. – Т. 7, № 1(25). – С. 210–216.

3. Ахмедов В. А. Осуществление правосудия как объект научных исследований. *Qanun. Elmi hüquq jurnalı*. 2020. № 11 (373). С. 89–96; Ахмедов В. А. Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки

та України. Дис. ...докт. юрид. наук. Київ, 2021. С.21.

4. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 583 с.

5. Заліско О. І. Правосуддя в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 236 с.

6. Денисов С. А. Актуальные проблемы уголовной ответственности за преступления против правосудия: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 2002. 310 с.

7. Дідик С. Є. Злочини проти правосуддя: проблеми визначення родового об'єкта. *Молодий вчений*. 2015. Вип. 2 (17). С. 755–758.

8. Лозовицкая Г. П. Уголовная ответственность за преступления против правосудия: монография. Москва: ВНИИ МВД России, 2007. 168 с.

9. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: в 2 т. Т.1: Основные положения науки советского уголовного процесса. М., 1968. С. 203.

10. Якимович Ю.К. Участники уголовного процесса и субъекты уголовно-процессуальной деятельности // Вестник Омского университета. Серия «Право». 2008. № 1. С. 112.

11. Кримінальний процес України: підручник/за ред проф Грошевого Ю.М., доц. Хотенця В.М./ - Харків: Право. – 2000. С. 80-85.

12. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручник. - Київ, Либідь. – 1992. С. 66-67.

13. Кримінальний процес України: навч посібник/ Ортинський В.Л., Гумін О.М., Канцір В.С., Гузела М.В. та ін./ – Львів: Видво Львівської політехніки, 2020. – С. 66-67.

14. Кримінальний процес України: підручник. К.: Істина, 2014. С. 100-101.

15. [Електронний ресурс] - режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture4_1.html

16. Бахта А.С. О соотношении понятия «участники уголовного судопроизводства» и «субъекты уголовно-процессуального права» // Вестник Московского университета МВД России. 2008. № 12. С. 46.

17. Зеленина О.А. Учасники уголовного судопроизводства: вопросы терминологии // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право. 2010. Вып. 25. С. 40; Курс уголовного процесса/под ред. Л.В. Головки. М., 2016.- С. 311.

18. [Електронний ресурс]-режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-2#Text>

19. [Електронний ресурс]-режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

20. Ахмедов В. А. Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України. Дис. ...докт. юрид. наук. Київ, 2021. С.21; Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії: автореф. дис.... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2012. 40 с.; Шепітько М.В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя. Дис. ...докт. юрид. наук. - Харків, 2018.- 583 с.; Лозовицкая Г.П. Преступления против участников уголовного судопроизводства. М., 2008. С. 6-7.

21. Ищук Я.Г. Уровень виктимности участников уголовного судопроизводства // Виктимология. 2014. № 1. С. 30.

22. Зеленина О.А. Виды правового статуса участника уголовного судопроизводства// Российский юридический журнал. 2011. № 4. С. 138.

23. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: автореф. дис.... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 40 с.

SUMMARY

In the context of the study of certain criminological, as well as legal aspects of preventing the commission of criminal offenses against participants in criminal proceedings, the article examines the issue of legislative regulation of the legal status of participants in criminal proceedings as potential victims of socially dangerous offenses both during their direct participation in criminal proceedings and after their completion such participation in the status of one or another participant in criminal proceedings. The legislator generally regulates separate means to prevent the commission of criminal offenses against participants in criminal proceedings, in particular: participants who are covered by the concept of "court", participants in criminal proceedings from the side of the prosecution, participants in criminal proceedings from the side of the defense, the victim, as well as other participants in criminal proceedings. In particular, the mentioned participants in criminal proceedings are subject to state protection on the basis of special separate regulatory legal acts, in particular, the Law of Ukraine "On State Protection of Court Employees and Law Enforcement Bodies" and the Law of Ukraine "On Ensuring the Safety of Persons Taking Part in Criminal Proceedings". The provisions of these laws are to some extent duplicated in the current Code of Criminal Procedure of Ukraine. But this is clearly not enough. The reform of criminal and criminal procedural legislation implemented in Ukraine is designed to provide a reliable basis for ensuring the protection of all participants in criminal proceedings from socially dangerous encroachments, to ensure real legislative regulation of the realization of their rights and legitimate interests in the conditions of the functioning of a social-type legal state.

It was established that in the process of achieving the goal and fulfilling the tasks of criminal proceedings, the court (judge, jury, investigating judge), prosecutor (as a procedural leader or public prosecutor), investigator, investigator, as well as lawyers, victims, witnesses, experts, translators, etc. . participants in criminal proceedings are always at risk of becoming victims of criminal offences. Moreover, since the aforementioned participants in criminal proceedings can exercise only part of their procedural rights in the criminal process (depending on their procedural status), their rights and legitimate interests require additional protection and guarantees from the state.

Key words: participants in criminal proceedings, victims of a socially dangerous offense, criminal offenses, prevention (counteraction) of criminal offenses.